

ВІДГУК

офіційного опонента завідувача кафедри терапії та реабілітації
Національного університету водного господарства та природокористування,
доктора наук з фізичного виховання і спорту, професора
Нестерчук Наталії Євгенівни на дисертаційну роботу

Мангушевої Ольги Олександрівни

«Використання канадського інструмента оцінки виконання занять для підвищення клієнтоорієнтованості та заняттєвої спрямованості ерготерапевтичних послуг в Україні»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 227 Фізична терапія, ерготерапія
галузь знань 22 Охорона здоров'я

Актуальність обраної теми. Обрана тема є своєчасною та суспільно значущою з огляду на становлення ерготерапії як окремої реабілітаційної професії в Україні та необхідність утвердження її методологічних засад відповідно до сучасних міжнародних стандартів. Нормативно-правове забезпечення у сфері реабілітації визначає ерготерапевта як повноправного члена мультидисциплінарної команди або автономного фахівця, діяльність якого має ґрунтуватися на індивідуальній програмі реабілітації. Водночас фактичний стан кадрового забезпечення свідчить про наявність дефіциту системної професійної підготовки та практичного інструментарію, що зумовлює ризики формального впровадження принципів клієнтоорієнтованості без належного наукового підґрунтя. Перехід української системи реабілітації до біопсихосоціальної моделі актуалізує потребу у впровадженні валідованих інструментів оцінювання, здатних забезпечити визначення індивідуально значущих цілей і результатів втручання. У цьому контексті Канадський інструмент оцінки виконання занять (СОРМ) розглядається як один із провідних міжнародних засобів реалізації клієнтоорієнтованого та заняттєвоспрямованого підходів. Попри його широке використання у світі, в Україні досі відсутня офіційно валідована та міжкультурно адаптована версія, що обмежує можливості доказового впровадження інструмента у практику та наукові дослідження. Додаткової ваги дослідженню надають виклики, пов'язані зі зростанням потреби у реабілітаційній допомозі військовослужбовцям і ветеранам в умовах воєнного стану. Вивчення особливостей їхнього заняттєвого запиту та впровадження інструментів, які дозволяють формулювати індивідуалізовані цілі реабілітації, є необхідною передумовою підвищення ефективності ерготерапевтичних послуг.

Таким чином, тема дисертаційного дослідження відповідає актуальним потребам розвитку національної системи реабілітації, спрямована на наукове обґрунтування клієнтоорієнтованої та заняттєвоспрямованої практики ерготерапії й має вагоме теоретичне та прикладне значення для підвищення якості професійної діяльності ерготерапевтів в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану НДР НУФВСУ на 2021-2025 рр. за темою 4.1 «Підвищення рівня функціональної незалежності та заняттєвої участі осіб різних

нозологічних груп за допомогою програм ерготерапевтичних втручань (номер державної реєстрації 0121U107532) та реалізовано у рамках проєкту «Дистанційна функціональна оцінка: інноваційне рішення для реабілітації жертв війни в Україні» (№ 2023-k-063) з Центральним агентством управління проєктами Литви. Внесок здобувачки, як співвиконавиці теми, полягав у розробці та описі моделі та практичних рекомендацій для застосування міжкультурно адаптованої валідованої україномовної версії Канадського інструмента оцінки виконання занять.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертаційній роботі, підтверджується достатнім обсягом фактичного матеріалу та обсягом вибірки. Зібраний у процесі дослідження матеріал був опрацьований адекватними методами статистичного аналізу, а представлені в роботі зведені таблиці та рисунки, цифрові показники доводять вірогідність наукових положень дисертаційної роботи, теоретичне обґрунтування сформульованих висновків та практичних рекомендацій.

За темою дисертаційного дослідження опубліковано 8 наукових праць, серед яких 3 статті опубліковано у періодичних наукових виданнях, які проіндексовані у базі даних Scopus (Q4); 1 праця опублікована у фаховому виданні України за спеціальністю 227 Фізична терапія, ерготерапія; 4 публікації апробаційного характеру.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертантом *уперше* уперше досліджено використання СОРМ у рамках надання ерготерапевтичних послуг у різних сферах практики в Україні; *уперше* здійснено науково-обґрунтований переклад та міжкультурну адаптацію україномовної версії інструмента СОРМ та посібника з адміністрування СОРМ; *уперше* досліджено зовнішню та змістову валідність україномовної версії СОРМ з вибіркою військовослужбовців/ветеранів та цивільних клієнтів ерготерапії; *уперше* в українському контексті описано принцип клієнтоорієнтованості крізь призму Канадської моделі виконання занять та залучення (СМОР-Е), запропоновані індикатори клієнтоорієнтованості у доменах особи, заняттєвої активності та середовища; *уперше* в українському науковому дискурсі запропоновано визначення ключових термінів для ерготерапевтичної практики українською мовою: заняттєво орієнтована практика, заняттєво спрямована практика та практика на основі використання занять; *уперше* досліджено вплив застосування СОРМ на клієнтоорієнтованість та заняттєву спрямованість ерготерапевтичних послуг як основоположних принципів сучасної ерготерапевтичної практики серед українських ерготерапевтів та клієнтів ерготерапії; *уперше* вивчено індивідуальний досвід та особливості застосування СОРМ з військовослужбовцями, досліджено особливості заняттєвих потреб українських військовослужбовців у контексті війни, що триває; *уперше* розроблено науково-обґрунтовану модель застосування СОРМ на гострому та післягострому етапах реабілітації військовослужбовців/ветеранів та цивільних клієнтів ерготерапії в Україні; *уперше* досліджено вплив СОРМ на становлення професійної ідентичності фахівців, які працюють на посадах ерготерапевтів, без спеціалізованої освіти з ерготерапії; *уперше* розроблено та валідовано практичні рекомендації щодо застосування СОРМ на етапі гострої та післягострої реабілітації військовослужбовців/ветеранів та цивільних осіб в

Україні; *уперше* розроблено і проведено навчальний модуль для застосування СОРМ з метою підвищення клієнтоорієнтованості та заняттєвої спрямованості ерготерапевтичних послуг в Україні; *дістали подальшого розвитку* погляди щодо потенціалу СОРМ позитивно впливати на якість ерготерапевтичних послуг з огляду клієнтоорієнтованості та заняттєвої спрямованості; *підтверджено* дані про позитивний вплив СОРМ на клієнтоорієнтовану ерготерапевтичну практику та доцільність використання СОРМ для вимірювання ефективності ерготерапевтичних послуг.

Практична і теоретична значущість полягає у розробленні науково-обґрунтованого, адаптованого та валідованого офіційного українського перекладу СОРМ для використання у практичній та науковій діяльності; розробленні практичної моделі та практичних рекомендацій щодо ефективного застосування СОРМ на гострому та післягострому етапі реабілітації військовослужбовців/ветеранів та цивільних в Україні в умовах війни, що триває; визначенні особливостей заняттєвого запиту військовослужбовців, що спрямовує процес організації надання ефективної реабілітаційної допомоги військовослужбовцям та ветеранам; виокремленні практичних результатів застосування СОРМ, які охоплюють: встановлення клієнтоорієнтованих та заняттєво спрямованих цілей для індивідуальної програми реабілітації, покращення якості життя та повернення сенсу життя клієнтові за рахунок безпосереднього зв'язку з індивідуальним заняттєвим запитом клієнта, збільшення задоволеності клієнта ерготерапевтичними послугами, полегшення роботи ерготерапевта, становлення професійної ідентичності ерготерапевтів із ґрунтуванням у заняттєвій парадигмі, потенційна ведуча роль ерготерапевта у МДРК, які застосовують СОРМ, що дозволяє покращити якість ерготерапевтичних послуг як військовослужбовцям, так і цивільному населенню України. Отримані в процесі дослідження результати дозволяють систематизувати та розширити існуючі уявлення про застосування СОРМ з військовослужбовцями та цивільними клієнтами в Україні, а також обґрунтувати актуальність клієнтоорієнтованості та заняттєвої спрямованості для професійної діяльності ерготерапевтів з метою поліпшення якості життя клієнтів різних нозологічних груп.

Результати дослідження впроваджені у клінічну практику Комунального некомерційного підприємства «Броварська багатопрофільна клінічна лікарня» (м. Бровари, Київська обл., 28.03.2025), Центру нейрореабілітації та відновлення після інсульту «Result» (м. Київ, 17.03.2025), Центру фізичної реабілітації «Фенікс» (м. Київ, 10.09.2025), Комунального підприємства «Рівненський обласний госпіталь ветеранів війни» (с. Клевань, Рівненська обл., 30.04.2025), Комунального некомерційного підприємства «Центральна міська лікарня» Рівненської міської ради (м. Рівне, 07.04.2025), Військово-медичного клінічного центру Західного регіону (м. Львів, 15.04.2025), Західного реабілітаційно-спортивного центру НКСІУ (с. Яворів, Львівська обл., 07.05.2025), Комунального некомерційного підприємства обласної клінічної лікарні Івано-Франківської обласної ради (м. Івано-Франківськ, 10.05.2025), Комунального некомерційного підприємства «Міська клінічна лікарня №4» Дніпровської міської ради (м. Дніпро, 19.03.2025), Комунального некомерційного підприємства «Вінницька обласна

психоневрологічна лікарня ім. О. І. Ющенка» Вінницької обласної ради (м. Вінниця, 03.04.2025), що підтверджено відповідними актами впровадження. Матеріали, отримані у результаті дослідження, впроваджені в освітній процес кафедри фізичної терапії та ерготерапії Українського Католицького Університету при викладанні дисципліни «Основи професійного мислення ерготерапевта» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 227 Терапія та реабілітація, Спеціалізації 227.2 «Ерготерапія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я» (22.04.2025) та навчальний процес кафедри терапії та реабілітації Національного університету фізичного виховання і спорту України при викладанні дисципліни «Терапевтичні уміння і навички ерготерапевта» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 227 Терапія та реабілітація, Спеціалізації 227.2 «Ерготерапія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я» (11.12.2024)

Оцінка дисертаційної роботи за змістом. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 284 сторінки. Робота містить 13 додатків, 22 таблиці та 16 рисунків. У бібліографії подано 299 наукових джерел.

Анотація містить всі необхідні компоненти та традиційно викладена двома мовами.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, зазначено використані методи, розкрито наукову новизну та практичну значущість роботи, представлено особистий внесок автора до спільно опублікованих наукових праць, описано сферу апробації результатів дослідження, зазначено кількість публікацій, окреслено структуру та обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі «*Теоретичний фундамент та особливості використання Канадського інструмента оцінки виконання занять у ерготерапії*» здійснено аналіз сучасних наукових і методичних джерел щодо проблематики дослідження. Здійснений ґрунтовний теоретичний аналіз сучасної парадигми ерготерапії, визначаючи клієнтоорієнтованість та заняттєву спрямованість як її засадничі принципи. Детально описана Канадська модель виконання занять і залучення (СМОР-Е), яка слугує концептуальним фундаментом для застосування інструмента СОРМ, та аналізує міжнародний досвід його використання, що дозволило виявити бар'єри для впровадження такої практики в Україні.

У другому розділі «*Методи та організація дослідження*» описано методи, дизайн та особливості організації дослідження. Розділ демонструє високу методологічну культуру авторки, яка використала змішані методи дослідження (mixed methods) для отримання цілісних результатів. Описано поєднання системного аналізу, опитувань, напівструктурованих інтерв'ю та математичної статистики. Обґрунтовано вибір стратегії випадкової вибірки для анонімних опитувань та використання конструктивістської обґрунтованої теорії для якісного аналізу інтерв'ю. Валідація практичних рекомендацій здійснювалася за допомогою методу Дельфі, що забезпечило високу експертну достовірність розробок. Загалом проаналізовано 299 джерел літератури, що свідчить про ґрунтовність підготовчого етапу.

У третьому розділі «*Переклад, міжкультурна адаптація і змістова валідація Канадського інструмента оцінки виконання занять*» описано процес

створення офіційної україномовної версії SOPM. Авторка здійснила науково обґрунтований переклад із залученням експертної комісії та провела міжкультурну адаптацію термінології. Досліджено змістову валідність інструмента, яка за індексом CVI склала від 0,89 до 1,0. Проведено порівняльний аналіз заняттєвих потреб: виявлено, що військовослужбовці ідентифікують більше проблем у сферах особистого догляду та продуктивності (зокрема військової служби), ніж цивільні особи. Статистично доведено ефективність ерготерапевтичних втручань на основі SOPM для обох груп ($p < 0,05$).

У четвертому розділі «Практична модель застосування Канадського інструмента оцінки виконання занять в Україні» розроблена авторська модель застосування SOPM на основі якісних даних, отриманих від ерготерапевтів та клієнтів. За допомогою відкритого та аксіального кодування було виокремлено 39 змістових категорій, що впливають на процес оцінювання (наприклад, рівень довіри, травматизація, розуміння ролі ерготерапевта). На основі цієї моделі розроблено 25 практичних рекомендацій, які пройшли два раунди експертної оцінки за методом Дельфі. Для більшості рекомендацій (№1-8, 10-12 та ін.) було досягнуто 100% консенсусу серед експертів, що підтверджує їхню актуальність для клінічної практики в Україні.

У п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» систематизовані отримані дані, сформовано цілісне бачення розвитку ерготерапії в Україні. Обґрунтовано, що використання SOPM сприяє формуванню професійної ідентичності ерготерапевтів, допомагаючи їм перейти від «роботи з руками» до відновлення життєдіяльності пацієнта. Зроблено висновок, що впровадження стандартизованого оцінювання дозволяє індивідуалізувати реабілітаційний процес та підвищити мотивацію клієнтів через досягнення значущих для них цілей. Результати дослідження підтверджені численними актами впровадження у провідні реабілітаційні заклади та навчальні програми.

Висновки зроблені автором узгоджуються із завданнями, що сформульовані в дисертаційному дослідженні, обґрунтовані та достовірні, відображають новизну та практичну значущість роботи.

Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дисертація характеризується глибоким розкриттям досліджуваної проблеми, самостійністю в підходах до їхнього висвітлення, ґрунтовною практичною перевіркою отриманих результатів, їхньою істотною теоретичною та практичною значимістю.

Зауваження до змісту та оформлення дисертаційної роботи.

Принципових зауважень до дисертаційної роботи немає, але при ознайомленні з роботою виник ряд зауважень по оформленню роботи, а також необхідність уточнити думки автора і отримати відповідь на деякі запитання:

1) Для здійснення якісного аналізу емпіричного матеріалу було застосовано конструктивістську обґрунтовану теорію. Прошу надати теоретико-методологічне обґрунтування доцільності вибору саме цього підходу в контексті цілей і завдань Вашого дослідження.

2) На с. 138 зазначено «неупереджене ставлення до фахівця» як клієнтоорієнтований чинник, що потенційно впливає на застосування SOPM у

процесі реабілітаційного обстеження. Уточніть змістове наповнення цього поняття, а також конкретизуйте механізми або практичні стратегії, які, на Вашу думку, сприятимуть мінімізації впливу зазначеного чинника з метою підвищення ефективності реабілітаційних послуг.

3) На с. 62 представлено аналіз дослідження американських ерготерапевтів (2014 р.), присвяченого вивченню заняттєвих потреб молодих ветеранів, які брали участь у військових операціях в Іраку та Афганістані. Зокрема, 70% респондентів визначили керування автомобілем як провідну проблему виконання занять, 67% повідомили про порушення сну, а 37% — про проблеми, пов'язані з уживанням алкоголю. Проаналізуйте відмінності вищезгаданих даних з результатами Вашого дослідження. Які чинники зумовлюють ці розбіжності?

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Зважаючи на актуальність теми дослідження, його наукову новизну та практичне значення, використання адекватних методів дослідження, обґрунтованість висновків та наукові публікації, вважаю, що дисертаційне дослідження Мангушевої Ольги Олександрівни «Використання канадського інструмента оцінки виконання занять для підвищення клієнтоорієнтованості та заняттєвої спрямованості ерготерапевтичних послуг в Україні», відповідає спеціальності 227 Фізична терапія, ерготерапія, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти та науки України № 40 від 12.01.2017 року (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти та науки України № 759 від 31.05.2019 р.) і відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., зі змінами), а її автор, Мангушева Ольга Олександрівна, заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 22 Охорона здоров'я за спеціальністю 227 Фізична терапія, ерготерапія.

Офіційний опонент:

завідувачка кафедри терапії та реабілітації

Навчально-наукового інституту

охорони здоров'я

Національного університету водного

господарства та природокористування

докторка наук з фізичного виховання і спорту,

професорка,

Наталія НЕСТЕРЧУК